

KLIMATSKE PROMJENE, ENERGIJA I OKOLIŠ

EUROPSKI ZELENI PLAN NAS NE SMIJE VRATITI NA STARO

(Post)pandemijska ekonomija

Mladen Domazet, Vedran Horvat
Prosinac 2020.

Danas kad nas je pandemija novog koronavirusa uvjerala u našu ovisnost o zdravom okolišu i zajedničkim dobrima, nećemo dopustiti da izbjegavanje klimatskog kolapsa opravdamo profitabilnošću lažno zelene industrije. Jer razborit, pravedan i inovativan plan oporavka treba sve instrumente kojima će Europa zaista prestati opterećivati klimatsku stabilnost iskreno gledajući u oči svim ljudima na zajedničkom planetu. Novac koji nam je na raspolaganju moramo uložiti u nova radna mjesta i resurse za energetske infrastrukture za dostupnu, čistu i sigurnu energiju te transformaciju industrijske proizvodnje u istinski kružno gospodarstvo.

Pred kraj 2019. završena je još jedna godišnja klimatska konferencija UN-a (COP 25 u Madridu) bez konkretnih dogovora kako preoblikovati svjetsko gospodarstvo i geopolitiku da se postigne drastično smanjenje antropogenih emisija CO₂, u skladu sa znanstvenim konsenzusom nužnosti zadržavanja porasta prosječne globalne temperature na 1,5 °C. Do kraja 2020. Pariški sporazum iz 2015. treba postati obvezujući međunarodni ugovor, međunarodna pravna stečevina, a međunarodna politička zajednica nije na početku 2020. dogovorila pravne i ekonomske mehanizme kojima bi njegova provedba bila moguća. Neuspjeh madridskih procesa pregovora prenio je veliki pritisak na sljedeću godišnju konferenciju u Glasgowu, koja je zasad odgođena za 2021.

Istovremeno s madridskom konferencijom Europska komisija objavljuje legislativni plan za Europsku uniju kojim bi se zajednica država zakonski obvezala postići neto nultu stopu emisija do 2050. i nastaviti je održavati otada nadalje, tzv. Europski zeleni plan. To znači da se neto godišnje emisije po glavi prosječnog stanovnika Unije sa sadašnjih 9 000 kg planirano smanjuju na 0 kg, ili sa sadašnjih 6 000 kg po glavi prosječnog stanovnika Hrvatske na 0 kg.¹

- ▶ prehrani svakodnevno temeljenoj na mesu (više od 100 g mesa dnevno) kroz godinu dana
- ▶ 1 povratnom letu Zagreb – Sydney
- ▶ 9 povratnih letova Zagreb – Dublin
- ▶ 10 povratnih vožnji benzincem Split – Barcelona
- ▶ 30 povratnih vožnji dizelašem Zagreb – Dubrovnik
- ▶ 50 povratnih putovanja autobusom Pula – Osijek
- ▶ 150 povratnih putovanja vlakom Osijek – Šibenik
- ▶ električnoj energiji za 3 četveročlana kućanstva

Izvor izračuna: IPE istraživanja i Carbon Footprint Ltd
<https://www.carbonfootprint.com/calculator.aspx>
 Računice obradio: Tomislav Cik

Političke elite i sve više građana Unije prepoznaju važnost dosezanja tzv. klimatske neutralnosti radi održavanja stanja klimatskog sustava pogodnog za ljudski život i civilizacijski metabolizam, svu infrastrukturu i aktivnosti proizvodnje i potrošnje kojima održavamo osnovno zdravlje i oplemenjemo život. Prepoznaju i odgovornost EU i Europe da kao najdulje fosilno industrijalizirano područje i najbogatiji kontinent na svijetu povedu globalni proces prevencije katastrofe i prilagodbe na neizbježne planetarne klimatske promjene.²

PROBUDILI SMO SE U NOVOM SVIJETU

Upravo se opseg i intenzitet potrebnih promjena koristi kao argument da je nemoguće naglo zaustaviti i mijenjati ekonomske aktivnosti, da je nemoguće postići koordinirano djelovanje u stotinu svjetskih država.

I onda u nekoliko mjeseci, prelaskom iz 2019. prema proljeću 2020., pandemija novog koronavirusa, Covid-19, donosi šok i promjenu kakvu gotovo nitko nije očekivao.

Gotovo sve navodno nemoguće i dosad nezamislivo postaje stvarnost. U samo nekoliko tjedana drastično manje putujemo, manje proizvodimo i trošimo, emisije CO₂ inicijalno su se smanjile više nego poslije financijske krize 2008. Iako postoje i negativne ekonomske posljedice ovakve promjene, ponajprije gubitak zaposlenja za veći broj ljudi, ono za što je rečeno da je apsolutno nemoguće³, dogodilo se odlukom demokratski izabranih vlada u nekoliko dana. Pred prijetnjom životne ugroze i potpunog urušavanja zdravstvenog sustava, tog stupa civilizirane zajednice – da možemo dobiti njegu i skrb onda kada smo si sami nemoćni pomoći – zaustavili smo sve luksuzne aktivnosti osim onih najnužnijih za preživljavanje. Ali naše smeće još se odvozi s naših ulica i ne izaziva druge vrste zaraze, imamo tekuću vodu u stanovima i električnu energiju. Država se pokazuje jačom od gospodarstva unatoč 30 godina neoliberalne dogme, nestaje strah od deficita, a primjenjuju se razni modeli redistribucije kako bi se ublažile posljedice nezaposlenosti i podržale javne usluge kojima održavamo navedene funkcije zajednice.

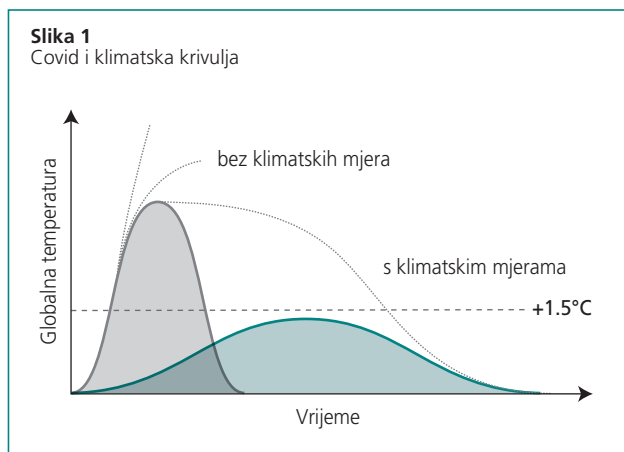
PANDEMIJA JE MLAĐA SESTRA KLIMATSKE KRIZE

Klimatska kriza ima sličnosti s krizom izazvanom pandemijom ponajviše u tome da zahtijeva urgentno djelovanje kako bi se izbjegao predviđeni slom društva. U kratkom vremenu naučili smo značenje eksponencijalnog rasta kumulativnih štetnih pogonitelja i posljedica te shvatili njihov učinak na prekoračenje kritične razine otpornosti sustava – popularno izravnavanje ili spljoštenje krivulje (eng. flatten the curve). Preventivno djelovanje u oba slučaja uključuje naglu i koordiniranu društvenu promjenu ekonomskih aktivnosti, čak i kada svjesno smanjuje ekonomski učinak i profit te prisiljava sve građane na promjenu ponašanja i reevaluaciju društvenih vrijednosti.

1 EUROSTAT: Greenhouse gas emissions per capita https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/T2020_RD300

2 Ritchie, H. i Roser, M. (2020) - "CO₂ and Greenhouse Gas Emissions". OurWorldInData.org. <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>

3 Liegey, V. (2019). Lettre ouverte à M. Apathie : oui, organisons la décroissance !. Un projet de Décroissance. <http://www.projet-decroissance.net/?p=2551>

Ne smijemo, međutim, zaboraviti da su klimatska i trenutačna pandemijska kriza i bitno različite. Različite su u opsegu, u trajanju i prijetnji koju sadržavaju. Klimatska kriza prijeti učiniti nenaseljivim veći dio Zemljine površine i onemogućiti koordinirano korištenje resursa i vještina o kojima razvijena društva ovisе za opstanak. Covid-19 prijeti nezapamćenom civilizacijskom traumom, donosi strah za vlastiti život bez mogućnosti oslanjanja na zajednicu, ali ne prijeti, primjerice, materijalnim uništenjem velikih svjetskih gradova.⁴ Pri tome se klimatska kriza odvija kroz nekoliko desetljeća, dovoljno sporo da se svatko potajno nada da će je izbjeći. Klimatska je kriza u punom smislu riječi planetarna, nije moguće zatvoriti granice i provesti učinkovite mjere te se tako osigurati od razornih posljedica. Iznimno je nepravdna, jer za razliku od bolesti koja prvenstveno prijeti zajednicama bogatih svjetskih putnika, klimatska kriza najjače pogađa, primjerice, siromašne poljoprivrednike i ribare koji gotovo uopće ne pridonose njezinim pogoniteljima. Napokon, klimatska kriza ne može se otkloniti zamislivim znanstveno-tehnološkim rješenjem, kao što se nadamo cjepivu i lijeku za ovu pandemiju, te zahtijeva trajnu planetarnu prilagodbu na već neizbježne posljedice koje će trajati tisućama godina. I više nego kod koordiniranog međunarodnog odgovora na pandemiju respiratorne zaraze, odgovorom na klimatsku krizu moramo djelovati iz perspektive čovječanstva i ove i budućih generacija.

Pandemijsko zatišje samo po sebi nije odrast, nije promjena kulture i društveno-ekonomskog sustava, kao što ni bolovanje često nije trajna promjena životnog ritma i stresa već samo privremeni predah. Ali pandemijsko je zatišje izvrsna prilika da zajednički isplaniramo viziju i prve korake nužne dugotrajne promjene, baš kao što nakon kritičnog medicinskog zahvata možemo organizirati medicinski preporučenu životnu promjenu.

EKONOMIJA: ŽRTVA KRIZE KOJU JE NAJLAKŠE OPLAKATI

Nepobitno je da se službena ekonomska aktivnost smanjila te da će njezino mjerilo BDP doživjeti pad. U nekim djelatnostima to je automatski značilo i otpuštanje radnika, u drugima je preraspodjela omogućila zadržavanje radnih mjesta i modifikacije proizvodnje ili usluga. Naprasnim privremenim nestankom nekih usluga iznenada smo osvijestili i važnost djelatnosti svakodnevnе skrbi, za sebe i bližnje, za slabije ili one čije se radno opterećenje bitno povećalo zbog suzbijanja epidemije. Većem broju ljudi odjednom je jasno da su mnoge aktivnosti svakodnevnog održavanja i brige presudne za život i kada nisu uračunate u službenu ekonomsku aktivnost, uglavnom kao neplaćeni ženski rad. To je druga pouka pandemijske krize, uz onu o utopljenosti civilizacijskog opstanka u prirodne procese. Mnoge aktivnosti kojima „ekonomija“ daje visoku vrijednost pogubne su ili nebitne za dobar život zajednice, dok su se ključnima za sigurnost i stabilnost zajednice pokazale aktivnosti koje „ekonomija“ manje vrednuje, zapostavlja ili predstavlja kao teret – primjerice javne usluge socijalne države. Visoko je preklapanje između aktivnosti ključnih za prevladavanje pandemijske i klimatske krize.

Međutim poduzeća, države ili društvene skupine koje su ostvarivale najviše dobiti pred pandemijsku krizu unatoč upozorenjima da guraju planet u klimatski kolaps; oni koji su izvlačili najveću dobit iz klimatski pogubnog statusa quo ante sada među prvima zahtijevaju raspodjelu javnih sredstava kako bi spasili svoje djelatnosti i zadržali radna mjesta. Skandalozno je da se u mnogim slučajevima radi o poduzećima koja su sustavno izbjegavala uplatiti svoj pravedni udio u ta javna sredstva skrivajući se u poreznim oazama, dividende i bonuse dodjeljivala su maloj skupini povlaštenih prazneći rezerve za zaštitu radnih mjesta u slučaju krize te dvolično lobirajući protiv zakonskih pravila prelaska s visokouglične na bezugličnu ekonomiju. Manja društvena skupina čija dobit nosi disproporcionalno velik dio onih 9 000 kg godišnjih emisija prosječnih Europljana izvlači veći udio dobiti iz klimatski i javno-zdravstveno opterećujućih aktivnosti, jer inherentno sebe smatra izrazito vrjednijom od ostalih ljudi. Ali istovremeno ima političku moć i drskost tražiti prvo mjesto u redu za pomoć u krizi.

Početak travnja 2020. deset je europskih ministara okoliša i klime tražilo da EU prihvati „zeleni“ plan oporavka moleći kolege iz ministarstava financija da javni novac za oporavak bude uvjetovan podrškom načelima Zelenog plana za bezugličnu budućnost.⁵ U osnovnim načelima Europski zeleni plan sadrži upravo ideje potrebne za transformaciju ekonomije EU s ciljem održive budućnosti (neto nulte stope ugljičnog otiska) i prosperitet svih građana (pravedna tranzicija), a ne ponovno pokretanje nepravdne i riskantne ekonomije na osnovi drugačije isključivosti (ovaj put „zelene“). Međutim, on se u rukama vladajuće elite brzo izobličuje u apsurd međunarodne povelje o ljudskim pravima koja ne zna definirati tko su sve ljudi o kojima govori. Unatoč spoznajama da ne može obećavati ostvarenje ekonomskog rasta uz hitno smanjivanje ekološkog otiska bez

⁴ Holder, J., Kommenda, N. i Watts, J. (2107) The three-degree world: the cities that will be drowned by global warming. The Guardian, 3. 11. 2017. <https://www.theguardian.com/cities/ng-interactive/2017/nov/03/three-degree-world-cities-drowned-global-warming>

⁵ Abnett, K. (2020). Ten EU countries urge bloc to pursue 'green' coronavirus recovery. Reuters, 9. 4. 2020. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-climatechange-stim/ten-eu-countries-urge-bloc-to-pursue-green-coronavirus-recovery-idUSKCN21R3BG>

njegovog prebacivanja na siromašnije zemlje globalnog juga ili zazivanja nepostojećih tehnoloških rješenja⁶, ministri vide Zeleni plan kao „novu strategiju rasta za EU, koja može donijeti dvostruku dobrobit stimuliranja ekonomije i stvaranja radnih mjesta uz ubrzanje zelene tranzicije na troškovno učinkovit način“⁷. Opravdano, cilj je izbjeći najveće zlo u vidu vrlo kratkovidnih otkočenja sadašnjeg ekonomskog zastoja na ponovnoj predanosti fosilnim gorivima. Dok pokušava zadržati privatni kapital u europskoj orbiti i Komisija zagovara da možemo stvoriti najveće industrijsko tržište 21. st. „jer je danas profitabilnije štiti okoliš nego ga uništavati“⁸.

EUROPSKI ZELENI PLAN IDEJNI JE POČETAK...

Danas kad nas je pandemija novog koronavirusa uvjerila u našu ovisnost o zdravom okolišu i zajedničkim dobrima, nećemo dopustiti da izbjegavanje klimatskog kolapsa opravdavamo profitabilnošću lažno zelene industrije. Jer razborit, pravedan i inovativan plan oporavka treba sve instrumente kojima će Europa zaista prestati opterećivati klimatsku stabilnost iskreno gledajući u oči svim ljudima na zajedničkom planetu. Novac koji nam je na raspolaganju moramo uložiti u nova radna mjesta i resurse za energetska infrastrukturu za dostupnu, čistu i sigurnu energiju te transformaciju industrijske proizvodnje u istinski kružno gospodarstvo. Svoje domove i radne prostore moramo preobličiti u zdanja koja štede energiju i materijal, a ne samo novac. Cijelom svijetu poručit ćemo da smo spremni drastično smanjiti svoje emisije do 2030. i neutralizirati ih do 2050. Proizvodnju hrane učinit ćemo zdravijom i pravednijom, zajedno s održivim prijevozom roba i ljudi. Istraživanje i inovacije u društvenoj, a ne samo u tehnološkoj sferi snaga su visoko razvijenog europskog društva za razvoj instrumenata kojima se može postići dobrobit u skladu s navedenim načelima.⁹

Europski zeleni plan principni je okvir¹⁰ unutar kojeg europske institucije i stanovnici mogu graditi i provoditi svoje vizije sutrašnjice koje na razborit način uvažavaju pouke pandemijske i klimatske krize ako ne dopuste da im ga preotmu privatni igrači koji traže kratkoročna iskupljenja iz krize javnim novcem za oporavak spore, linearne ugljične ekonomije koja nije uspijevala povećati zaposlenost ni kvalitetu života europskog stanovništva.¹¹ Procjenjuje se da će ukupni pad ekonomske aktivnosti u sljedećih nekoliko godina smanjiti globalne emisije stakleničkih plinova za samo 10%. Bez transformacije društva i ekonomije preostalih 90%, dovoljno je da nas do 2030. gurne preko ruba klimatskog kolapsa.

PUTEVIMA TRANSFORMACIJE

Pandemijski trenutak otvorio je vrata prema alternativama koje nam omogućuju da se ne vratimo na staro koje nas je vodilo u klimatski kolaps. Idućih nekoliko mjeseci predstavlja odlučujući trenutak za obustavu i otklon od dosadašnjih štetnih praksi (business as usual). Dvojbe nema; klimatska kriza neće čekati sa svojim utjecajem, a privredni oporavak mora uključivati i brigu za radnike i brigu za okoliš, i ponajprije tim ciljevima treba biti definiran.

Pitanje je mogu li se ta rješenja lako integrirati u postojeći Europski zeleni plan ili u njemu već postoje? Indikativno je da sumnje u to proizlaze iz oslanjanja tih planova na 'staro normalno' i na dosad navodno pouzdane modele oslanjanja na rast. Sustav proizvodnje i potrošnje tu je polazna točka, a uz neodrživi ekološki otisak, stvara i mnoge društvene nejednakosti. On se sada mora prilagoditi novim izazovima koji dolaze iz smjera iste krize s nekoliko naličja, međusobno neraskidivo povezanih.

Jedno je naličje ovo recentno, pandemijsko, koje je u samo nekoliko tjedana posve promijenilo naš dosadašnji način života i dalo nam priliku za zaokret. Pandemija nam je pokazala da se život može drugačije organizirati, da se može živjeti s manje resursa i rada, i da je pravednijom distribucijom moguće započeti transformaciju. Ona je, doduše, došla kao prisila, a ne kao dobrovoljni čin. Ta je disrupcija vrlo učinkovito stavila čvrsti klip pod zupčanike beskrupuloznog i okrutnog ekonomskog modela koji je vršio neizdrživ pritisak na ljude i prirodu, takoreći šok terapijom obustavila kapitalistički model proizvodnje. I vrlo lako smo, suočeni s tom prijetnjom, prešli u stanje uzbune.

Drugo je naličje klimatske krize, koja je i kompleksnija i dublja, no teče puno sporije te ju je teže prevesti u stanje uzbune. S tim su se izazovom suočile stotine tisuća mladih koji su proteklih mjeseci pokušali uputiti na nesagledive posljedice klimatskih promjena. Iako su posljedice te krize za život na planetu nepovratne i dalekosežne, do danas je bilo gotovo nemoguće preokrenuti smjer te putanje. No premda je privremeno potisnula klimatsku krizu u drugi plan, pandemija je stvorila trenutak primjeren za djelovanje u smjeru njezinog rješenja. Klimatska kriza ipak je donekle postala stvarnija.

Treće naličje krize je ono socijalne reprodukcije koja je gotovo preko noći preokrenula naš način života, rada i usluga koje smo navikli koristiti te povlastice ili benefite koje smo uzimali zdravo za gotovo, raspolovila gradske i lokalne proračune koje su punile neodržive investicije ili turizam. Komunalne usluge, zdravstvo, obrazovanje, skrb, provođenje slobodnog vremena, pripremanje obroka, sve je to u nekom trenutku isplivalo u prvi plan kada se sfera rada našla pod šok terapijom; bilo da su ljudi dobili otkaze, bilo da su premjestili svoj rad u kućne prostore ili pak nastavili raditi na prvoj liniji obrane od pandemije. Baš ta reproduktivna dimenzija krize pokazuje se istovremeno i najžalovija i najotpornija, ali isto tako jedva postojeća i prepoznata u Europskom zelenom planu. Upravo je područje redistribucije radnog pritiska ono gdje se očekuje najveći posao, i pomak, u području oprezivanja i socijalne sigurnosti.

6 Mastini, R., Kallis, G. i Hickel, J. (2019). Europe's Green Deal is a tepid response to the climate crisis. *New Statesman*, 3. 12. 2019., <https://www.newstatesman.com/politics/environment/2019/12/europes-green-deal-tepid-response-climate-crisis>

7 Abnett, 2020, op. cit.

8 Piccard, B. i Timmermans, F. (2020). Which world do we want after COVID-19? *Euractiv*, 16. 4. 2020. <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/which-world-do-we-want-after-covid-19/>

9 European Commission. (2019). The European Green Deal. Brussels: EC COM(2019) 640 final

10 Einstein, A. (1954). „What is the theory of relativity?“ U *Ideas and opinions*, str. 227–232. New York: Bonanza Books.

11 Piccard i Timmermans, 2020, op. cit.

RAD - Područje rada trebalo bi postati središnje pitanje Europskog zelenog plana. Ne samo zato što utječe na industrijske politike koje treba dubinski dekarbonizirati, već i stoga jer u kontekstu pandemije zahtijeva radikalnu redistribuciju rada u društvu, u konačnici zaštitu i odterećenje onih koji su najviše izloženi rizicima; mladi, migrantski radnici i žene koje rade na prvoj liniji obrane u zdravstvu i socijalnoj skrbi. Demokratizacija područja rada prijeko je potrebno pitanje o kojem ovisi budućnost rada. Osim toga, pitanje univerzalnog društvenog dohotka mehanizam je koji se može uspostaviti kao minimalni standard uspostave dostojanstvenog života, kao odgovor na rastuću prekarnost u uvjetima sve prisutnije nesigurnosti. Pitanje kraćeg radnog vremena i pravednije podjele potreba za radnom snagom na veći broj sudionika u konačnici može povećati prilike za kvalitetniji i zdraviji život s više slobodnog vremena provedenog izvan "zone potrošnje". Pitanja skrbi, njege i solidarnosti moraju postati kapilarni sustav Europskog zelenog plana koji ne samo da mora biti ekološki održiv već i društveno pravedan i solidaran. Da bi bio uspješan, Europski zeleni plan svakako mora osigurati pravednu tranziciju za sve one koje bi dubina i zahvat prilagodbi različitih industrija mogli pogoditi.

STANOVANJE - Ni ova vitalna potreba nije dovoljno zastupljena. Ona svakako treba biti prisutnija u politikama obnove stambenih fondova, javnog vlasništva nad stambenim fondovima, moratorijima na dizanje cijena najma i programima dostupnog i priuštivog stanovanja.¹⁵ Kao dio održivog prostornog i prometnog planiranja, ali i kao dio energetske politike, društveno i priuštivo stanovanje treba biti jedan od glavnih ciljeva gradova i općina koji će putem tih projekata osigurati veću kvalitetu i pristupačnost stanovanja, ali i povećati broj onih koji se neće naći na ulici radi pandemijom uzrokovanog gubitka posla i nemogućnosti plaćanja visokih cijena najma. A upotreba materijala, arhitektonska rješenja, mjere energetske učinkovitosti, mogućnost povrtlarstva, prirodnog hlađenja, skladištenja otpada i upotrebe vode, sve to može učiniti i pitanje stanovanja daleko otpornijim na klimatske promjene.

LOKALIZACIJA - Lokalizacija sustava proizvodnje i potrošnje, prvenstveno usmjerena na opskrbu hranom, energijom i javnom prometnom infrastrukturom, zasluhuje biti jedan od prioriteta primjene Europskog zelenog plana. On bi trebao osigurati sredstva kojima bi se poticali lokalni poljoprivrednici i samoorganizirane grupe građana da uspostave vlastite autonomne lokalne lance opskrbe hranom, a kako bi se stvorili bolji uvjeti za pojavu i djelovanje lokalnih energetskih zajednica zainteresiranih za izravnu potrošnju energije iz obnovljivih izvora. U pandemijskim okolnostima postalo je više nego razvidno da se ograničenim kretanjem, neredovitošću nekih javnih usluga ili nestankom javnog transporta ljudi okreću svojem susjedstvu, zajednici, i ondje traže rješenja za vitalne potrebe. Lokalizacija ima i neosporno pozitivne učinke na klimatske promjene, smanjuje potrebu za transportom i uz to vezane karbonske emisije, zagađenje zraka i troškove.

JAVNA INFRASTRUKTURA - Energetska tranzicija kao nezaobilazni dio Europskog zelenog plana, koja se u velikoj mjeri preklapa s ispunjenjem klimatskih ciljeva, treba prvenstveno biti predmet javnih ulaganja i velikih javnih infrastrukturnih projekata. Ona stoga treba biti predmet javnih razvojnih strategija koje državu štite od negativnih učinaka klimatskih promjena i smanjuju ranjivost raznih društvenih skupina u odnosu na buduće izravne i neizravne posljedice klimatskih promjena koje će se odraziti i na državne proračune. Pandemija je također pokazala neizmjernu vitalnost i korisnost javnih poduzeća i usluga, koji su se pokazali daleko otporniji i pouzdaniji od privatnog sektora. Europski zeleni plan stoga treba u svojoj primjeni osposobiti mehanizme novih javnih investicija u obnovu i održavanje javne infrastrukture i ulaganja u njihovom kvalitetu s ciljem sprječavanja mogućih privatizacijskih modela. Modeli upravljanja javnom infrastrukturom i prirodnim resursima moraju se demokratizirati i omogućiti inovacije u upravljanju koje značajno decentraliziraju odgovornost i političku moć. Štoviše, posljedice pandemije samo dodatno pojačavaju argumente da šira ekološka i socijalna transformacija društva mora biti u javnom vlasništvu.¹⁶

DEMOKRATSKO VLASNIŠTVO - Kao oblik novog društvenog ugovora, dugoročnog plana i postpandemijskog konsenzusa, Europski zeleni plan ne može biti i ostati odozgo (top-down) provođena politika. Unatoč njegovoj složenosti, taj plan u fazama provedbe moraju sukreirati građani, dok bi različiti tranzicijski aspekti prilagodbe društva na klimatske promjene i njihovu mitigaciju morali biti ishodi deliberativnih procesa. Pandemija je otvorila vrata za demokratizaciju ekonomskih i radnih odnosa, a pravednu tranziciju nemoguće je provesti bez participativnih procesa radnika, građana i svih uključenih u tranziciju. Pandemijski trenutak poslužio je u nekim državama i kao poligon te trenutak za eksperimentiranje sa suspenzijama građanskih prava i sloboda te za prakticanje autoritarnih modela vladanja. U tim slučajevima, prijeko je potrebno ukinuti ta stanja kako ne bi postala trajna.

PRIRODNA DOBRA - Europski zeleni plan se ne može razvijati ako nastavi provoditi ekstraktivistički model, daljnju komodifikaciju resursa i financijalizaciju prirode. Štoviše, upravljanje prirodnim resursima također treba demokratizirati ne bi li lokalne vlasti, lokalne zajednice ili grupe građana mogle uspostaviti demokratske oblike suupravljanja zajedničkim dobrima i povećati društvenu kontrolu nad upravljanjem prirodnim resursima.

BEZ POVRATKA NA STARO

Upravo zato Europski zeleni plan stoji pred neobično velikim povijesnim izazovom, pred odlučujućom točkom preokreta, da integrira sve odgovore koji paralelno mogu riješiti barem ove tri dimenzije krize. S druge strane ne treba podcijeniti da je pandemija ojačala i takoreći povećala političku moć onih korporativnih aktera u području digitalnih tehnologija i farmaceutske industrije koji su nauštrb ljudskih sloboda, zdravlja i sigurnosti izašli iz nje, prema svojim mjerilima, kao privremeni pobjednici. No iako je transformativna agenda koja život stavlja ispred profita dobila nove i jače neprijatelje, šanse za njezino ostvarenje nikad nisu bile veće. Organizacije poput Friends of the Earth Europe upućuju, primjerice, na osnovne principe koje bi Europski zeleni plan trebao sadržavati kako ne bi postao neuspjehom: hitnost, pravednost, participativnost, jednakost i poštivanje ekoloških limita planeta Zemlje.¹² Demokratsko planiranje, s druge strane, mora postati okosnica Europskog zelenog plana. Umjesto da bude centralizirano, u rukama države – često nee-

fikasne, neodgovorne i korumpirane – planiranje treba prijeći u ruke javnosti. U suprotnom, od njega neće ostati ništa drugo nego kapital sam.¹³ U tome slučaju, opet ništa novo.

Upravo u kontekstu višestruke krize, Europski zeleni plan može otvoriti vrata raznim mogućnostima i povećati svoj transformativni karakter, on ima priliku postati novi društveni ugovor koji će definirati društvene, radne i proizvodne odnose u budućnosti. Umjesto ishitreno slavodobitnog i pretjerano ambicioznog momenta "muškarac na Mjesec" ¹⁴ koji je već sutra trebao poboljšati BDP onih najjačih, on treba biti "žena na zemlji" i vratiti ekonomiju u realne, skromnije okvire, bliže feminističkim principima, pravednosti, održivosti i brizi, usmjerenu prema dobrobiti svih.

¹³ https://progressiveinternational/blueprint/3490d76e-4864-446a-b941-c93446f3b227-grace-blakeley-the-future-will-be-planned/en?fbclid=IwAR3GPrei9zjO99La1dWkt_3KLeNgZrnfMxklydm5yArcnWzaP8h6mkGQck4

¹⁴ <https://euobserver.com/environment/146895>

¹⁵ <https://www.housingforall.eu/>

¹⁶ <https://www.tni.org/en/futureispublic>

¹² <http://www.foeeurope.org/Principles-for-transformation>

O AUTORIMA

Dr. sc. Mladen Domazet istraživač je u Institutu za političku ekologiju u Zagrebu. Član je međunarodnog koordinacijskog odbora za konferencije o odrastu. Diplomirao je fiziku i filozofiju na Sveučilištu u Oxfordu i doktorirao filozofiju na Sveučilištu u Zagrebu, nakon čega je više od deset godina radio kao mlađi istraživač u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu. Autor je četiriju knjiga i više desetaka znanstvenih radova. Zanimaju ga istraživanja znanstvenog objašnjenja, objasnidbenih pojmovnih okvira i društvenih stavova u teoriji odrasta. Kontakt: mladen@ipe.hr

Vedran Horvat suosnivač je i izvršni direktor u Institutu za političku ekologiju u Zagrebu. Član je Upravnog odbora Zelene europske fondacije sa sjedištem u Bruxellesu. Vodio je ured Zaklade Heinrich Böll u Hrvatskoj i bio član Upravnog odbora Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Vodi nekoliko istraživačkih projekata i redovito objavljuje u tematskim područjima vezanim uz zelene politike, klimatske promjene i energetska tranziciju. Kontakt: vedran@ipe.hr

IMPRESUM

Izdavač:
Friedrich-Ebert-Stiftung,
Regionalni ured za Hrvatsku i Sloveniju,
Praška 8 | HR 10000 Zagreb | Croatia

Za izdavača: Türkan Karakurt,
tuerkan.karakurt@fes.hr

www.fes.hr

Komercijalna upotreba svih medija koje izdaje Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) nije dopuštena bez prethodne suglasnosti FES-a.

EUROPSKI ZELENI PLAN NAS NE SMIJE VRATITI NA STARO

(Post)pandemijska ekonomija

Autori donose usporedbu nove pandemijske krize, koja je paralizirala domaću privredu i naglasila postojeće nejednakosti, s već dugo prisutnom klimatskom krizom koja prijeti održivom življenju i budućim generacijama. U tom naporu, uspostavljaju

se sličnosti i razlike ne bi li se pobliže ocrtao politički i ekonomski kontekst programa oporavka, ponajprije Europskog zelenog plana. Autori preispituju smjer i karakter postojećih programa oporavka; na koji način on tretira rast, pravednu distribuciju i ekološku održivi-

vost. Tekst pokušava naznačiti neke od smjerova oporavka unutar kojih je moguće zagovarati i provesti dublju transformaciju sustava, koji bi uspješno odgovorili na višestruku krizu u kojoj se nalazimo.

Daljnje informacije o ovoj temi možete dobiti na:

www.fes.hr